

– Ми з тобою бачимося нечасто, – відказав Геракл.

– Це правда: хоча твій будинок поруч, але ти чоловік, а я жінка. У мене своє місце – деспойни, самотньої господині дому, а в тебе своє – чоловіка, що виступає на агорі⁷ й обговорює справи на Раді... Я лише вдовиця. Ти теж удовець. Ми обоє виконуємо свій обов'язок як афіняни.

Рот стулився, і бліді губи утворили тонку, ледь помітну, вигнуту лінію. Усмішка? Важко було сказати напевне. За темною Етідиною постаттю з'явилися дві рабині, що її супроводжували. Обоє то ридали, то схлипували, то просто видавали один уривчастий звук, схожий на стогін гобоя. «Треба терпіти її жорстокість, – подумав Геракл. – Вона щойно втратила єдиного сина».

– Прийми мої співчуття, – сказав він.

– Приймаю.

– Якщо тобі потрібна будь-яка допомога, можеш на мене розраховувати.

Геракл одразу зрозумів, що не варто було цього додавати: він вийшов за межі візиту, захотів подолати нескінченну дистанцію, звести всі ці роки мовчання до кількох слів. Рот розтулився – наче маленький, однак небезпечний звірок, що був заचाївся чи заснув, а тепер відчув здобич.

– Те, що ти як Мерагрів друг мав зробити, ти зробив, – сухо відказала вона. – Більше нічого можеш не казати.

– Тут ідеться не про дружбу з Мерагром... Я вважаю це своїм обов'язком.

– Он як! Обов'язком, – губи вигнулися (цього разу помилки бути не могло) у легкій усмішці. – Священним обов'язком, авжеж. Ти говориш як завжди, Геракле Понторе!

Вона ступила крок уперед, і вогники каганців освітили пірамідальний ніс, вилиці – поорані свіжими роздряпинами, – і чорні вуглини її очей. Етіда постаріла менше, ніж він очікував: рука митця, що створила її, досі була помітна – принаймні так видавалося Гераклові. Складки темного пеплоса⁸ лівими хвилями розтікалися по її грудях; ліва рука ховалася під хусткою, яку запинала, тримаючи кінці, права. Тільки на цій

– Я не придивлявся до нього.

– То Іфімах. Він був педагогом молодого господаря, і ця новина його неабияк приголомшила. – Стишивши голос, хлопчик додав: – Іфімах – хороша людина, хоч і трохи пришелепкуватий. Я добре з ним ладнаю, але, коли вже на те, я майже з усіма добре ладнаю.

– Я не здивований.

Вони зайшли до кімнати – не надто просторої трапезної без вікон.

– Зачекай тут. Господиня зараз прийде.

Поринути в сон трапезній не давало мерехтливе сяйво простеньких світильників, що стояли на маленьких кам'яних полчках. Оздоблювали її кілька амфор із широким горлом. Були тут ще два старих ложа, які, утім, не викликали бажання прилягти на них. Коли Геракл лишився сам, півморок цієї кімнати, безугавні ридання й затхле повітря, схоже на віддих хворого, стали його гнітити. Він подумав, що цьому будинкові пасує смерть, немовби тут усередині щодня справляли похорон. «Чим тут пахне? – замислився він і подумки відповів: – Жіночим плачем». Кімната була виповнена вологим запахом скорботних жінок.

– Геракле Понторе! Це ти?..

На порозі дверей, що вели до внутрішніх покоїв, обрисувалася темна постать. Кволе світло каганців не давало змоги роздивитися обличчя, дивним чином вихоплюючи з темряви тільки ділянку довкола рота. Тож першим, що побачив Геракл, були Етідині губи, які розтулилися, щоб народити слова, і утворили чорну веретенисту западину, схожу на порожню очницю, що дивилася на нього звіддаля, як очі намальованих фігур.

– Давно ти не переступав порога моєї скромної оселі, – промовив рот, не чекаючи відповіді на своє запитання. – Ласкаво прошу.

– Дякую.

– Твій голос... Я ще пам'ятаю його. І твоє обличчя. Але забуття приходить швидко, навіть якби ми бачилися часто...

– Гаразд. Але якщо вона тебе не прийме, мені доведеться віддати оболи?

– Ні, вони твої. Але якщо вона мене прийме, я дам тобі ще одного.

Хлопчина скочив на ноги.

– А ти тямеш, як вести справи, клянуся Аполлоном! – вигукнув він і щез у темряві за порогом.

За той час, поки Геракл чекав на відповідь, розтріпана грива хмарин у нічному небі майже не змінила своєї форми. Нарешті медова чуприна знову виринула з п'їтьми.

– Давай третю монету, – усміхнувся хлопчик.

Усередині коридори витворювали темний лабіринт, поєднуючись між собою кам'яними арками, що скидалися на величезні роззявлені пащєки. Посеред одного такого зануреного в темряву коридору хлопчик зупинився, щоб застромити смолоскип, яким освітлював дорогу. Тримач був зависоко, і, хоча маленький раб не просив про допомогу й силкувався сам дотягнутися навшпиньки, Геракл узяв у нього смолоскип і легко просунув у залізне кільце.

– Дякую тобі, – сказав хлопчик. – Я ще замалий.

– Нічого, скоро виростеш.

З-за стін долинали зойки, ревище, тужливі вигуки невидимих ротів. Здавалося, наче загиблого оплакують одночасно всі мешканці будинку. Хлопчик – обличчя якого Геракл не бачив, адже той ішов попереду, маленький і беззахисний, наче ягня, що прямує в роззявлену пащу якогось велетенського чорного звіра, – заговорив, і в голосі його несподівано прозвучав смуток:

– Ми всі любили молодого господаря, – сказав він, не обертаючись і не зупиняючись. – Він був дуже добрий, – хлопчик чи то коротко зітхнув, чи то шморгнув носом, і Геракл подумав, чи він часом не плаче. – Нас шмагали тільки тоді, коли ми робили щось справді погане, а мене і старого Іфімаха взагалі ніколи не карали... Ти бачив раба, що вийшов із будинку, коли ти нагодився?

– Служиш у цьому домі? – запитав чоловік, показуючи хлопченті іржаве кружальце обола⁵.

– Служу. Але можу служити й у твоєму.

Чоловіка здивувала швидкість відповіді й виклична дзвінкість голосу. Хлопчині на вигляд було років десять, не більше. Чоло переохплювала ганчір'яна стрічка, яка ледь-ледь стримувала буйні русяві кучері – ба навіть не русяві, а кольору меду, хоча визначити напевне точний відтінок цієї чуприни в сьайві смолоскипа було важко. Лице, маленьке й бліде, свідчило про те, що хлопчик не був родом ані лідієць, ані фінікіянин; найпевніше, він походив із півночі, можливо, з Фракії. З невисоким насупленим чолом і дещо кривою усмішкою, це обличчя випромінювало розум. На хлопчикові була тільки сіра рабська туніка, але, попри голі руки й ноги, йому, схоже, не було холодно. Хлопчина спритно спіймав обол і сховав його у складках одягу. Він далі сидів на сходах, гойдаючи босими ногами.

– Поки що мені від тебе потрібна тільки одна послуга, – сказав чоловік. – Сповісти свою господиню про мене.

– Господиня нікого не приймає. Високий воїн, начальник варті, прийшов до неї і сказав, що її син мертвий. Тепер вона голосить, рве на собі волосся й кляне богів.

Немов на підтвердження його слів із нутрощів будинку зненацька долинув протяглий багатоголосий зойк.

– Це рабині, – незворушно пояснив хлопчик.

– Слухай-но, – сказав гладун. – Я знав чоловіка твоєї господині...

– Він був зрадник, – урвав його хлопчина. – Його засудили на страту, і він давно помер.

– Авжеж, саме тому він і помер – бо його засудили на страту. Але твоя господиня мене добре знає, і коли вже я опинився тут, то хотів би висловити їй співчуття, – він дістав із туніки ще один обол, який перейшов з рук у руки так само швидко, як і попередній. – Іди і скажи, що до неї прийшов Геракл⁶ Понтор. Якщо вона не захоче мене бачити, я піду. Але сповісти її про мене.

довга грива неначе жила власним життям: плутаючись, вона спадала йому на спину, а наступної миті здіймалася хуртовиною білосніжного волосся, білястим гребенем, що маяв на вітрі. У небі, над геометрично правильними обрисами Парфенону, Ніч ліниво розпускала хмаристе, облямоване сріблом волосся, наче юна діва, що спроквола чеше свої коси*.

Утім, гладкий чоловік, якого вартовий наче пробудив зі сну, на відміну від решти не подався до поплутаних пасом вулицок, що творили плетиво центрального кварталу. Натомість, повагавшись, немовби розмірковуючи, як йому діяти далі, він неквапливою ходою обійшов довкола невеличкого майдану й попрямував до будинку, з якого раніше вийшов начальник варті і звідки тепер виразно чулося жахливе голосіння. Оселя, навіть занурена у змарнілу передранкову сутінь, свідчила про певний рівень достатку родини, що в ній мешкала: велика, двоповерхова, вона мала спереду просторий, оточений невисоким муром садок. Обабіч двійчатих дверей, до яких вели короткі сходи, стояли доричні⁴ колони. Двері були відчинені. На сходах у світлі смолоскипа, що стирчав із тримача у стіні, сидів хлопчик.

Коли чоловік підійшов до будинку, на порозі, спотикаючись, з'явився якийсь старигань. На ньому була сіра рабська туніка, і спершу через його нетверду ходу гладун подумав, що він п'яний або каліка, але потім помітив, що той гірко плаче. Старий минув його, навіть не глянувши. Ховаючи обличчя у брудних долонях, він наосліп попрямував у садок до невеличкої статуї Гермеса-заступника, бурмочучи безладні, невиразні слова, серед яких часом можна було розібрати: «Бідолашна господиня...» або «Яке горе, яке горе!...» Гладун перевів увагу на хлопчика, що досі сидів на сходах, схрестивши рученята на колінах, і роздивлявся гостя без жодного натяку на сором'язливість.

* У вічі впадає надуживання метафорами, пов'язаними з «гривою» і «волоссям», якими від самого початку рясніє текст. Можливо, це вказує на наявність ейдезису, але поки що напевне сказати важко. Монтал, схоже, не зауважив цього, адже у своїх примітках не зазначає нічого.

юрба розтеклася навсібіч. Хто пішов у гурті, хто – самотою, хто – мовчки, а хто – обговорюючи жакливу подію.

– Авжеж, Гемодоре, вовків на Лікавіті сила-силенна. Я чув, вони напали на кількох селян...

– А тепер... і на цього бідолашного ефеба?! Треба порушити це питання на Раді...

Невисокий на зріст, гладючий чоловік не рушив із місця. Він стояв у трупа в ногах, тихомирно розглядав його, примруживши очі, і повне, але охайне лице чоловіка не виражало нічого. Здавалося, він немовби заснув навстоячки: інші люди обходили гладуна, не дивлячись на нього, наче то була колона чи кам'яна статуя. До нього підійшов воїн і смикнув за плащ.

– Іди додому, громадянине. Чи ти не чув, що сказав начальник?

Чоловік не звернув уваги: він і далі не відривав очей від трупа, товстими пальцями тим часом погладжуючи акуратно підстрижену, посріблену сивиною борідку. Воїн, гадаючи, що чоловік глухий, злегка штовхнув його і здійняв голос.

– Агов! Я до тебе звертаюся! Ти хіба не чув, що сказав начальник? Іди додому!

– Даруйте мені, – відказав чоловік таким тоном, наче втручання воїна його анітрохи не потурбувало. – Я вже йду.

– Що ти там видивляєшся?

Гладун двічі кліпнув і відвів погляд від тіла, яке інший вартовий накривав плащем.

– Нічого, – сказав він. – Я думав.

– Думай краще у себе в ліжку.

– Твоя правда, – погодився чоловік. Він неначе прокинувся від короткого сну й, роззирнувшись довкола, неквапом подався геть.

Усі глядьки вже розійшлися, і Асхіл, що розмовляв із начальником варти, схоже, теж був готовий зникнути, щойно дістане таку змогу. Навіть старий Кандал, досі скулочись від болю й стогнучи, підохочуваний копняками вартових, відповзав рачки в пошуках якого-небудь темного закутка, щоби провести залишок ночі разом зі своїми божевільними снами. Його